

УДК 336.764.2

Демчук Н.І.

*доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри фінансів**Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету*

ЗАГАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО КОНЦЕПЦІЇ ТА ПРОЦЕСУ УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМИ РИЗИКАМИ

GENERAL APPROACH TO THE CONCEPT MANAGEMENT OF BANKING RISKS

АНОТАЦІЯ

У статті розглядаються проблеми й напрями подальшого вдосконалення функціонування банківської системи, зокрема процесу управління ризиками кредитних операцій комерційного банку. Визначено засоби менеджменту фінансових ризиків. Обґрунтовані основні принципи концепції управління ризиками в банку.

Ключові слова: банківська система, процес управління, банківські ризики, категорії ризику, механізм прийняття рішень.

АННОТАЦИЯ

В статье рассматриваются проблемы и направления дальнейшего совершенствования функционирования банковской системы, в частности процесса управления рисками кредитных операций коммерческого банка. Определены средства менеджмента финансовых рисков. Обоснованы основные принципы концепции управления рисками в банке.

Ключевые слова: банковская система, процесс управления, банковские риски, категории риска, механизм принятия решений.

ANNOTATION

The study examines the issues and areas for further improvement of the functioning of the banking system, in particular the risk management process of credit operations of commercial banks. Determined by means of the management of financial risks. Justified by the basic principles of the concept of risk management in the bank.

Keywords: banking system, process control, banking risks, risk category, decision-making mechanism.

Постановка проблеми. Україна на шляху ринкових перетворень визначила свій розвиток у руслі загальносвітових тенденцій, а саме: перехід до принципово нових економічних відносин закономірно зумовив необхідність постановки й вирішення нових завдань для українських комерційних банків, пов'язаних зі значним збільшенням концентрації ризиків у їх діяльності. Серед усієї сукупності банківських ризиків центральне місце посідає питання управління ризиками, які виникають у процесі реалізації фінансово-кредитних відносин і за несприятливого результату завдають банку серйозних фінансових втрат.

Оскільки комерційні банки й уся банківська система загалом покликані уособлювати надійність і безпеку, очевидна необхідність розроблення й упровадження прийнятних і перевічених методів формалізації та оцінювання ризиків, виявлення значимих критеріїв, а також розроблення й упровадження процесу управління банківськими ризиками, що базу-

ється на отриманих даних і зумовлює ефективний результат діяльності банківської установи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем подальшого вдосконалення функціонування банківської системи, зокрема процесу управління банківськими ризиками, привертає увагу як зарубіжних, так і вітчизняних науковців і практиків. Теоретичні та методичні аспекти процесу управління банківськими ризиками відображені в роботах провідних вітчизняних учених із банківської справи, теорії кредиту, банківського менеджменту, аналізу кредитного ризику, теорії економічного ризику: І.Т. Балабанова, Т. Бартона, В.І. Грушка, О.М. Дзюблюка, Т.Дж. Долана, О.В. Васюренка, С.Н. Кабушкіна, Г.Г. Коробової, О.І. Лаврушина, О.А. Лобанова, Ю.С. Маслеченкова, А.М. Мороза, Г.С. Панової, А.А. Пересада, Л.О. Примостки, Т.О. Раєвської, М.І. Савлука, В.Т. Севрука, Н.Е. Соколінської, М.Ф. Пуховкіна, Н.П. Шульга й ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Вивчення присвячених цій проблемі робіт, концепцій, методичних підходів і практичних розробок дало змогу зробити висновок про те, що питання пошуку й формування концептуальних підходів до вирішення завдання процесу управління банківськими ризиками недостатньо розроблені як у науковому, так і в організаційно-методичному аспектах. Окремі питання, пов'язані з удосконаленням функціонування банківської системи, зокрема процесу управління банківськими ризиками, ретельно розглядаються лише в зарубіжній літературі. У вітчизняних публікаціях найчастіше зазначається лише існування й гостра необхідність невідкладного вирішення цієї проблеми, але реальних варіантів її розв'язання практично не пропонується.

Мета статті. Актуальність досліджуваних питань, їх значення як для розвитку банківської системи, так і для зростання економіки України, недостатня опрацьованість у теоретичному, методичному й організаційному плані, недосконалість інструментарію визначення, оцінювання та управління банківськими ризиками зумовили цілі статі. Метою дослідження є наукове обґрунтування й поглиблення мето-

дичних підходів і рекомендацій щодо визначення загального підходу до концепції та процесу управління банківськими ризиками.

Виклад основного матеріалу. Головним завданням у напрямі налагодження ефективної діяльності функції контролю й управління ризиками є забезпечення виконання поточних цілей і бізнес-планів банку з метою досягнення стратегічних цілей, запровадження відповідної політики, застосування методів, засобів керування й контролю за ризиками, які генеруються зовнішнім середовищем, структурою активів і пасивів та бізнес-процесами банку.

Ризик і дохід становлять дві взаємопов'язані й зумовлені фінансові категорії. Існує монотонна залежність між цими категоріями: можливість отримання високого рівня доходу пов'язана з більш високим рівнем ризику, а тому на рівень і розмір ризику можна впливати за допомогою прийомів фінансового менеджменту та особливої стратегії управління банківськими ризиками [1].

У сукупності стратегія і прийоми утворюють механізм управління ризиком, який прийнято називати ризик-менеджментом. Ризик-менеджмент включає в себе стратегію й тактику управління. Під стратегією управління розуміють напрям і спосіб використання засобів для досягнення поставлених цілей [4]. А тактика управління – це конкретні методи та прийоми для досягнення поставлених цілей у певних умовах функціонування об'єкта управління. У банківській концепції управління ризиками повинні зазначитися політики з указаних ризиків і бути визначені принципи взаємодії профільних комітетів у процесі управління ризиками.

Успішна діяльність фінансово-кредитної установи загалом значною мірою залежить від обраної концепції й ефективності процесу управління ризиками. Поняття «ефективність» передбачає розробку особливих механізмів прийняття рішень, що повинні давати змогу оцінювати, які ризики й у якому обсязі може прийняти на себе банк, визначати,

чи виправдовує очікувана дохідність відповідний ризик. На основі цього мають бути розроблені заходи, що надають можливість обмежувати вплив фактора ризику на діяльність комерційного банку. Це завдання може бути реалізоване шляхом розроблення системи управління ризиками, яка повинна дати змогу керівництву банку виявляти, локалізувати, вимірювати та контролювати той чи інший вид ризику й тим самим обмежувати його вплив [2, с. 19]. Загальні та специфічні підходи, методи й методики менеджменту фінансових ризиків подані на рисунку 1.

У загальному вигляді система управління ризиками складається з двох обов'язкових частин: об'єкта управління (банківська установа), де відбувається процес (ризик у нашому випадку), яким потрібно управляти; підсистеми управління (суб'єкт управління), що виконує функції вимірювання відхилень регульованої величини (ризик) від бажаних значень і здійснює управлінські дії шляхом різноманітних способів і прийомів із метою відновлення заданого стану об'єкта управління.

Рис. 1. Засоби управління фінансовими ризиками банківської установи

Під процесом управління зазвичай розуміють зміну стану об'єкта в часі. Стан об'єкта може змінюватись, з одного боку, під впливом зовнішніх (збуджуючих) факторів, а з іншого – під дією відповідних управлінських дій. Зміну стану об'єкта за законом, що задається людиною (менеджментом), і називають власне управлінням. При цьому для ефективного процесу управління повинна виконуватись умова наявності інформації про об'єкт управління й умова керованості цим об'єктом [5, с. 93].

Концепція управління ризиками в банку має бути побудована на ґрунті таких основних принципів:

1. Створення відповідного внутрішньокорпоративного середовища, сприятливого для ефективного управління ризиками: правління банку мусить періодично переглядати концепції та політики з управління ризиками, що мають відображати толерантність банку до ризику й рівня прибутковості, яку банк очікує отримати, приймаючи на себе відповідні ризики; керівництво банку має відповідати за впровадження концепції та політики з управління ризиками, прийнятих Правлінням банку. Профільні комітети банку в межах делегованих повноважень мають приймати рішення й відповідати за загальне управління ризиками, а також розглядати, затверджувати та здійснювати контроль за впровадженням методик і процедур щодо виявлення, оцінювання, моніторингу й контролю за ризиками. Зазначені методики та процедури повинні стосуватися як ризиків, пов'язаних з усією діяльністю банку, так і пов'язаних зі всією діяльністю банку й окремими операціями або напрямками діяльності.

Банк має виявити та управляти ризиками, притаманними всім продуктам і видам діяльності. Перш ніж запроваджувати новий продукт або розпочинати новий вид діяльності необхідно розробити й затвердити рішенням Правління (або його відповідного профільного комітету) адекватні процедури ризик-менеджменту і внутрішнього контролю.

2. Діяльність із суворим дотриманням прийнятих політик з управління ризиками, а також відповідних методик і процедур: проведення будь-якої операції банку має узгоджуватися з наявними політиками з управління ризиками й відповідати встановленим лімітам та обмеженням; банку необхідно розробити й запровадити чітко встановлені процедури виконання всіх банківських операцій; усі основні операції банку мають виконуватися на загальних підставах. Операції з пов'язаними особами потребують особливого узгодження, повсякденного режиму моніторингу та контролю.

3. Наявність відповідних систем адміністрування банківських операцій, оцінювання й моніторингу: банку необхідно розробити та запровадити систему поточного адміністрування своїх операцій, пов'язаних із певним ризиком; у банку повинні бути впроваджені інформацій-

ні системи й аналітичні засоби, що дають змогу адекватно оцінювати впливи різних видів ризиків на діяльність банку; під час оцінювання ризиків банк має враховувати потенційні майбутні зміни економічного середовища, крім того, необхідно застосовувати метод аналізу сценаріїв і стрес-тестувань; банку необхідно розробити та запровадити систему постійного моніторингу операцій, пов'язаних із певним ризиком, у тому числі складу та якості кредитно-інвестиційного портфеля, а також адекватності резервів, що формуються під відповідні ризики.

4. Забезпечення адекватного внутрішнього контролю за ризиками: банк має вдосконалити систему незалежного (від фронт-офісу) поточного оцінювання дотримання наявних політик з управління ризиками, результати таких обстежень необхідно доводити безпосередньо до відомства Правління; банку необхідно запровадити систему внутрішнього контролю для забезпечення дотримання встановлених лімітів з метою обмеження рівня ризиків відповідно до пруденційних стандартів і внутрішніх положень, політик і процедур; система внутрішнього контролю має забезпечувати своєчасне інформування менеджменту відповідного рівня про будь-які відхилення від прийнятих політик та лімітів для вжиття необхідних заходів; банк повинен розробити та запровадити систему раннього сповіщення про потенційні проблеми внаслідок реалізації певного ризику для завчасного вжиття відповідних заходів.

Також у концепції управління ризиками необхідно обов'язково визначити модель, яку банк використовуватиме: централізовану; децентралізовану; змішану.

Для банків, у яких кількість філій коливається до 50, бажано використовувати централізовану модель управління ризиками [6, с. 48]. Банкам, у яких кількість філій коливається від 50 до 100, необхідно визначитись між централізованою та змішаною моделями управління ризиками залежно від географії філій і наявності IT-підтримки ризик-менеджменту. Банкам, у яких кількість філій перевищує 100, бажано використовувати змішану модель управління ризиками.

Процес управління ризиками передбачає дотримання таких основних принципів: зваженості, участі, безперервності, обережності.

Принцип участі полягає в обов'язковому залученні в процес управління ризиками керівників департаментів, підрозділів, спеціалістів, а також фінансових служб.

Принцип безперервності полягає в тому, що процес управління ризиками здійснюється поетапно (попереднє оцінювання, моніторинг, контроль) і не повинен перериватися, тому що постійно змінюється стан банку та його клієнтів і контрагентів, відбуваються цінові зміни на фінансових і товарних ринках. У зв'язку з цим має постійно відбуватись процес оцінювання та моніторингу рівня можливих ризиків,

пов'язаних із вищезгаданими й іншими обставинами, і їх впливу на очікувані результати діяльності банку.

Принцип обмеженості зумовлений тією обставиною, що оцінювання ризиків проводиться в умовах невизначеності й динамічності фінансових ринків, а також прийняття під час оцінювання ризиків певних допущень, пов'язаних з імовірнісним характером ризику. Кожна проведена банком операція несе в собі ризик і повинна бути супроводжена проведенням операції (проведення операцій з деривативами, формування резервів, контругоди тощо).

У своїй діяльності банки можуть використовувати тактику уникнення ризику, відмовляючись від проведення певних фінансових операцій, освоєння нових ринків, запровадження нових послуг і продуктів та інших дій, які супроводжуються підвищеним ризиком. Але в банківській практиці, на відміну від інших видів бізнесу, такий підхід не завжди прийнятний. Зауважимо, що в кризовий період, більшість банківських операцій визначається насамперед потребами клієнтів, без яких банк існувати не зможе. Тому в процесі управління ризиками банк має якнайширше застосовувати методи їх мінімізації, удосконалювати відомі й шукати нові підходи до вирішення проблем ризиковості діяльності.

Висновки. Для забезпечення ефективності системи внутрішнього контролю та управління ризиками банк повинен мати адекватну організаційну структуру. На сучасному етапі найбільш ефективним організаційним рішенням вважається створення системи профільних комітетів, які діють під егідою правління (ради директо-

рів) банку, і відповідних самостійних підрозділів контролю за ризиками. Отже, у своїй діяльності банки повинні намагатися вдосконалювати концепцію управління, яка забезпечувала б надійний процес виявлення, оцінювання, контролю й моніторингу всіх видів ризику та повинна враховувати взаємний вплив різних категорій ризиків, а також вирішувати проблему конфлікту цілей підвищення ефективності, отримання доходу й мінімізації ризиків.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Методичні вказівки з інспектування банків Національного банку України «Система оцінки ризиків» від 15.03.2004 № 104 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0104500-04>.
2. Бондаренко Л.А. Організація ризик-менеджменту в комерційних банках України / Л.А. Бондаренко // Проблеми розвитку банківництва в Україні : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів банківської справи. – Кривий Ріг : КЕІ ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана», 2007. – С. 18–20.
3. Банківські ризики: оцінити, управляти, контролювати [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.risk-manage.ru/research/bank/>.
4. Камінський А.Б. Ідентифікація, аналіз та управління операційними ризиками в українських банках (дослідження Агентства фінансових ініціатив) / А.Б. Камінський, А.Т. Кияк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.afi.com.ua>.
5. Управління ризиками банків : [монографія] / [А.О. Єпіфанов, Т.А. Васильєва, С.М. Козьменко та ін.] – Суми : ДВНЗ «УАБ-СНБУ», 2012. – 283 с.
6. Криклій О.А. Управління кредитним ризиком банку : [монографія] / О.А. Криклій, Н.Г. Маслак. – Суми : ДВНЗ «УАБСНБУ», 2008. – 86 с.